

REGULA FREI STOLBA, ANNE BIELMAN et OLIVIER BIANCHI (édité par), *Les femmes antiques entre sphère privée et sphère publique, Actes du Diplôme d'Etudes Avancées, Universités de Lausanne et Neuchâtel, 2000-2002*, ECHO, 2003, pp. XVIII, 315.

Пред нас се наоѓа вториот зборник трудови од ECHO колекцијата на Институтот за археологија и антички науки (IASA) при Универзитетот во Лозана, кој, како и претходниот, претставува збирка текстови произлезени од научната работа што се одвива во рамките на IASA, во областите на античката историја, грчката и римска епиграфија и нумизматика, археологијата, литературата, филологијата и античката философија. Хетерогеноста на формалното медиумско потекло на текстовите, којшто се потврдува преку изборот текстови од разни семинари, конференции, симпозиуми, делови од докторски тези, трудови произлезени од работата на млади истражувачи или на универзитетски предавачи, го нагласува динамичниот, мултидисциплинарниот и меѓународниот карактер на истражувањата што се водат од страна на Институтот за археологија и антички науки при Универзитетот во Лозана. Овој Институт уште од 1992 г. пројавува зголемен интерес за историјата на женското прашање и на родот, а проблематиката што го преокупира вниманието на неговите членки и соработници се однесува на античките жени и политичката моќ, односно, античките жени и државата. Ваквото научно насочување веќе претходно е сублимирано во едно од изданијата на лозанскиот универзитет од 1998 г., „Жените и јавниот живот во грчко римската антика“. И овој пат, тематската целина која ги обединува текстовите на зборникот што е пред нас, уште еднаш ги фокусира гледиштата кон прашањето за жените во антиката и сферата на приватното и јавното (државното, граѓанското, политичкото, општественото).

Имајќи ги предвид разликите, кои уште од раната антика постојат меѓу разбирањето и, речиси, светото значење на терминот „јавен маж“, од една страна, и терминот „јавна жена“, со сосем друга природа, од друга, принудени сме да констатираме дека значењата на „јавното“ и „приватното“ влечат тесни, но конфликтни односи со историјата на родот. (Современите концепции за јавната и приватната сфера, нужно не ги покриваат категориите на античката мисла, ниту секојдневната реалност на античките луѓе.) За да може да се анализира местото на жените од антиката во активностите кои ја зафаќаат јавната сфера, потребно е прецизно да се дефинира границата меѓу приватното и јавното и да се наметне еден приод од историјата на родот преку споредување на женските и машките службени дејности. Античките концепти на приватното и јавното се карактеризираат со определувањето на постоечките разлики (според полот) во однос на моќта, со откривањето на женските специфики во исполнувањето на јавните обврски и со дефинирањето на фамилијарниот и социјалниот статус на жените ангажирани во јавната сфера. Не е доволно да се каже дека сферата на дејности доделена на античкиот маж, на граѓанинот, била јавната сфера, додека жената управувала со сферата на домот, куќата. Настапувањето на жените на јавна сцена во хеленистичкиот период, на пр., не било проследено со институционални промени или рана женска еманципација, туку претставувало едноставно проширување на приватната сфера кај поимотните фамилии, кои своето покровителство го прошириле врз цела област, или град, а не само врз членовите на својата фамилија. Во таа смисла, со преземањето некакво државно управителство

во хеленистичкиот период, на грчката граѓанка не и преостанувало ништо друго, освен да се прилагоди кон еволуцијата на својата приватна сфера, без да излезе од конвенционалните граници, традиционално доделени на нејзиниот пол.

Заради сето ова, прецизното дефинирање на границите меѓу античката јавна сфера и нејзиниот корелатив, приватната сфера, се чини податливо за истражување од повеќе гледни точки, проследено низ разни научни призми. Материјализирањето на ваквата благородна идеја го направија универзитетите во Лозана и Њушател, преку организирање магистерски студии од 2000 до 2002 година. Текстовите во овој зборник опфаќаат голем дел од прилозите презентирани токму во рамките на второто тематско подрачје (*Жените и јавната сфера во грчко римскиот свет*) од овој курс, но во него влегуваат и трудови кои произлегуваат од постдипломски работи, составени во истиот контекст.

По предговорот, зборникот отстапува простор за текстот на Claude Barbey Morand (*Monde des hommes, monde des femmes: conséquences de cette séparation sur la citoyenneté européenne*, 1-17), во кој авторот, зборувајќи за сексизмот, расизмот, демократијата и Европа, потсетува дека оние кои ја оправдуваат доминацијата на белците врз другите човечки раси, истовремено ја поддржуваат и доминацијата на мажите врз жените. Европа не може да биде модерна, доколку не се потпира врз начелото за еднаквост на половите, начело кое не треба да биде теориско, туку треба да биде практично спроведено, присутно во законите и во делата. Ова начело претпоставува широк ангажман на жените во државните и во политичките работи. Исполнувајќи ја својата статија (*Femmes et activité publique dans la politique suisse contemporaine*, 19-27) со конкретни примери, Christiane Langenberger го проследува во детали ангажирањето на жените во Швајцарија во политиката, во последните децении и го проследува влијанието и границите на нивното дејствување, потпирајќи се врз сопственото парламентарно искуство. Нејзиното залагање е во насока на поголемо присуство на жените во политиката, во општините, кантоните и во државата.

По овие почетни дискурси од жени, чиешто животно искуство и политички кариери ги принудиле да си го постават прашањето за навлегувањето на жените во јавната сфера, продолжението на зборникот донесува текстови, кои се поместени во две поглавја, *Грчки свет* (29-136) и *Римски свет* (137-315). Меѓутоа, би било сосема оправдано нивното групирање (логично изведено од уводничарите на овој зборник А. Bielma R. и Frei Stolba) во три целини, кои опфаќаат три големи епохи и три различни култури: грчкиот свет, еврејско христијанскиот свет и римскиот свет. Сепак, проследувањето на текстовите, заради подобра прегледност, го правиме според редоследот во зборникот.

Студијата на Martin Steinrück (*La répartition des rites, le «gender» grec des Ier et Ve siècles et la structure de «marqué/non marqué» européenne au XXe siècle*, 29-43), го обработува периодот на VI и V век пр. Хр. и ги разгледува особеностите на машката доминација врз грчките жени, обидувајќи се да докаже дека симплифицираната дихотомија машко/женско, којашто ги обременува нашите сфаќања, не може да се аплицира на ист начин, кога е во прашање старата грчка заедница. Устројството на атинската демократија, каде мажот доминира, е само едно устројство меѓу повеќето други, во кои родот не е третиран врз опозицијата обележан/необележан. Авторот, пред сè, го има предвид устројството што ја уредува

религиозната сфера, каде важната обредна улога на жените не е исклучок на општото грчко правило за машката доминација, туку, повеќе, израз на друго устројство.

Alice Pechriggl (*Sphères/espaces de la «polis» et rapports des sexes/genres chez Platon et Aristote. Une topologie du corps collectif entre philosophie, travail et politique*, 45-58) во својот текст ја истражува топологијата на различните колективитети и, доаѓајќи до многу слични резултати како и претходниот автор, покажува дека политичките структури, од самиот почеток биле создадени како слика на една машка општествена организација.

Во својата студија (*La place des reines à la cour et dans le royaume à l'époque hellénistique*, 59-76) Ivana Savalli Lestrade си го поставува прашањето за степенот на креативност во државните структури, во материјализираната државност на хеленистичките кралства, особено во доменот на династичката идеологија. Кралскиот двор бил еден микрокосмос, полуприватен, полујавен, во кој кралиците имале специфичен статус. Со оглед на тоа што поседувале сопствени дворјани и лични добра, тие, без друго, имале и одредено политичко влијание, иако, во сите нивни дејствувања, јавната сфера била подредена на приватната. За амбивалентноста на нивната положба сведочат обредите што биле вршени во нивно име.

Anne Bielman (*Une vertu en rouleau ou comment la sagesse vint aux Grecques*, 77-107) проучува еден надгробен споменик од хеленистичката епоха, посветен на Менофила, важна државна службеничка, стефанофорка, од Сард. Споменикот, кој има двоен израз, текст и барелјеф, на авторот на оваа студија и нуди можност да ја истражува претставата на ролна папирус кај женските епитафи и да го проучува доделувањето мудрост, како атрибут за животна доблесност, на починатите. Без друго, кај Грците, интелектуалните способности се сметаат, пред сè, како машки, но Менофила е исклучок, кој говори за жени магистрати или добротворки, во градовите на Мала Азија од овој период.

Студијата на Eva-Maria Engelen (*Eine philosophiegeschichtliche Interpretation des Grabepigramms der Menophila*, 109-119), која е комплементарна на претходната, како предмет за анализа го има истиот надгробен споменик на Менофила. Авторот на овој труд укажува дека во епиграмот треба да се исчита и она што е имплицитно содржано, па, во таа смисла, открива дека тој има белези на платонизам и поседува една увезена есхатологија.

Anne Françoise Jacottet (*De la ménade à l'initiée, la femme dans la sphère dionysiaque*, 121-136) го разгледува местото на жените во светот на Дионис. Без друго тијасите (thiasoi) од мајнади и бакхантки имале многу важна обредна улога во државните дионисиски култови, но, се чини, дека и воведените жени заземале суштествено, но подискретно место во приватните дионисиски собири. Ним им биле доделени религиозните функции, додека мажите за себе ги задржале административните и финансиските одговорности. Во таа смисла, овој труд го поставува прашањето за комплементарноста на машките и женските улоги во сферата на грчката религија, приватна или државна.

Текстот на John Scheid (*Les rôles religieux des femmes à Rome. Un complément*, 137-151) е, всушност, дополнување на неговите ставови за религиската улога на жените во Рим, изнесени пред една деценија во неговата студија во рамките на книгата „Историја на жените на Западот,

1, Антика“. За разлика од претходното маргинализирање на нивната улога, овој пат авторот го нагласува државниот и службен карактер на некои матронални обреди, кои го засегаат целиот римски народ. Тој покажува дека религиозната улога на римските матрони била разбираана како нужно комплементарна со онаа на мажите. Одредени женски религиски служби, како државното свештенство на Керера и државната служба на Весталките, на носителките на овие функции им давале една независна улога придружена со одредени привилегии.

Во својата студија Nina Mekacher (*Weg vom Herd? Zur Integration der Vestalinnen in die Kaiserfeste des frühen Prinzipates*, 153-171) ги истражува активностите на Весталките за време на религиозните свечености (давање заветни дарови, жртвопринесувања, погребни на членови од царската фамилија и манифестации врзани со култот на царицата) организирани од првите императори. За време на овие манифестации официјалното учество на Весталките (изразено преку религиозни активности, но и со едноставно присуство во јавноста) сведочи за трансформацијата на нивната традиционална слика за девици, затворени во некакво здание, со единствена задача - да го надгледуваат светиот оган.

Трудот на Laure Chappuis Sandoz (*Femmes de pierre, femmes de chair. Images, rôles et corps féminins dans quelques épitaphes versifiées de Rome*, 173-212) се осврнува на сликата за жената во стихуваните натписи од Рим. Во почетокот создадена од еден морален или физички лик или, дури, и од зборовни игри околу името на починатата, оваа слика понатаму се развива меѓу некои традиционални црти и одредени особености. Самиот надгробен споменик, пак, претставува посредувачки простор, меѓу приватниот спомен и јавниот помен. На овој начин, ликот на жената, распнат меѓу приватното и јавното, се пројавува во сета своја двосмисленост.

Проследувајќи ги Стариот и Новиот Завет, Elisabeth Parmentier во својата студија (*De la mère juive à la vierge chrétienne*, 213-236) се обидува да ги издвои примерените жени. Еврејските матријарси, сопругите на основачите на Израел, на народот му подариле потомство. Учествувајќи на тој начин во божјиот план, тие располагале со, навистина, одредено јавно влијание, како судии, кралици или пророчки. Меѓутоа, подоцна, религиозните обврски и јавните задолженија им биле доделени само на мажите. Христовата порака, која бара еднаквост на сите луѓе пред Бога, ги рехабилитирала жените. Но, со интерпретацијата на Евангелијата се настојувало бргу да се легитимизира женската подреденост. Идеалот на девственоста ги смирил црковните Отци со жените, нудејќи им откажување од нивните тела. Егзегетите им понудиле на жените само една алтернатива: мајка или девица, сведувајќи ги различните животни модели што им ги предлага Библијата на жените, на само една функција - мајчинската.

Преку епизодата за апостол Павле и марамите на жените во Коринт, Daniel Marguerat (*Statut des femmes dans les communautés religieuses. L'affaire du voile des femmes à Corinthe*, 237-247) го разгледува статусот на жените во првите христијански заедници. Бидејќи пророкувале и јавно се молеле, жените тука имале своја култна активност, еднаква со онаа на мажите. Меѓутоа, одбивајќи да носат марами во овие пригоди, Коринтјанките барале можност за промена на улогите меѓу мажите и жените. Ова барање ја надминало еднаквоста на жените и мажите пред Бога, што го проповедал апостолот. Во светлината на историјата на родот, мотивите за одбивањето на Павле, честопати лошо разбрани, на овој начин добиваат друго значење.

Студијата на Mary T. Boatwright (*Faustina the Younger, 'Mater Castrorum'*, 249-268) го разгледува доделувањето на војничкиот назив *Mater castrorum* на сопругата на Марк Аврелиј, Фаустина Помладата, прославена, главно, заради нејзината многудетност и нејзините домашни доблести. Атрибуцијата на овој назив се вклопува во една династичка перспектива: мајчинската улога на Фаустина, многу важна за Антонините, се поврзува со изворот на стабилност на империјата - војската. Оттука, несомнено се покажува, дека, во овој период, за жените блиски до мажи од власта, границите меѓу приватното и јавното сè повеќе се бришат.

Claude Emmanuelle Centlivres Challet и Marlyse Bähler Baudois својата студија (*Les femmes sur les monnaies impériales romaines: quelles influences à l'origine de la monnaie de Fausta trônante?*, 269-279) ја посветуваат на една друга императорка, Фауста, сопругата на Константин. На некои монети таа е претставена како седи на престол, со венец на главата и како дои дете. Ваквата схема на претставување, која пројавува сличности со онаа на Богородица со Христос како дете, а можеби е инспирирана и од мотивот на Изида lactans, раскинува со дотогашната традиција во претставите на императорките при ковањето монети и воведува еден нов лик на жена, прославена заради своето мајчинство.

Трудот на Regula Frei Stolba (*Coelia Concordia, la dernière grande vierge Vestale, et la participation des femmes au discours politique du IVe s. apr. J.-C.*, 281-315) расветлува некои моменти од животот на последната прочуена Весталка, Coelia Concordia, која, за време на христијанскиот император Валентинијан II, барала од Сенатот дозвола да подигне статуа на еден починат жрец. Ваквата постапка сведочи за јасна позиција против политиката (религиска) на царскиот двор и го покажува угледот на Весталката, чиешто мислење се ценело исто како и она на прајфектот. Дејствувањето на Coelia ни е предадено со посредство на сопругата на починатиот прајфект, една благородничка, ангажирана во политичко религиозните дебати од своето време.

Студиите што се присутни во овој зборник покажуваат дека, со детално и продлабочено исчитување на останките од материјалната и духовната античка култура, многу идеи кои се веќе прифатени, може повторно да се доведат до прашање и да станат предмет на нови толкувања. Досегашните јасни граници меѓу машкиот и женскиот простор, граници за кои се веруваше дека се карактеристични за античкиот свет, се покажуваат повеќе како одраз на субјективните гледишта и духовниот дострел на авторите од деветнаесеттиот и дваесеттиот век, кои ги интерпретирале овие извори. Во таа смисла, трудовите претставуваат оригинално исчитување и на некои нови, но, во поголемиот дел, на веќе постоечките артефакти, со свежи, современи и инвентивни решенија и заклучоци.

Валериј Софрониевски
Филозофски факултет, Скопје